

Dylematy współczesnego prawa karnego

Jacek Giezek
Alicja Limburska
redakcja

Skróty

ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
Kodeks karny, k.k.	Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 2024, poz. 17 ze zm.
Kodeks karny skarbowy, k.k.s.	Ustawa z 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, Dz.U. 2025, poz. 633, tekst jedn. ze zm.
Kodeks karny z 1932 r., k.k. z 1932 r.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571 ze zm.
Kodeks karny z 1969 r., z k.k. z 1969 r.	Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94 ze zm.
Kodeks postępowania karnego, k.p.k.	Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 2025, poz. 46, tekst jedn. ze zm.
Kodeks wykroczeń, k.w.	Ustawa z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, Dz.U. 2023, poz. 2119, tekst jedn. ze zm.
Konstytucja, Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	sąd apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
SO	sąd okręgowy
TK	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

O możliwym doprecyzowaniu reguł intertemporalnych w Kodeksie karnym – przyczynek do dyskusji

<https://doi.org/10.60677/kipk9788397470095.04>

Krzysztof Fila

dr, Akademia Wymiaru Sprawiedliwości

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8386-1775>

1. Wstęp

Wśród referatów wygłoszonych przez prelegentów w trakcie zorganizowanej przez Katedrę Prawa Karnego Materialnego Uniwersytetu Wrocławskiego Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Polskie prawo karne – diagnoza i perspektywy* zdecydowanie dominował wątek reformatorski, sprowadzający się – z jednej strony – do krytyki ostatnio dokonywanych nowelizacji ustawy karnej, z drugiej strony – do przedstawiania śmiałych rozwiązań, które stawiają pod znakiem zapytania dotychczas niekwestionowany przez dziesiątki lat kształt poszczególnych unormowań kodeksowych. Wydaje się, że najdalej idące zmiany zostały zaproponowane przez dra K. Lipińskiego, który – wspólnie z prof. J. Giezikiem – stworzył podwaliny koncepcji zakładającej usunięcie z ustawy instytucji kary łącznej, jako jednego z mechanizmów redukcji karania na etapie orzeczniczym, na rzecz poszerzenia przesłanek stosowania

warunkowego zwolnienia sprawcy z odbycia reszty kary już na etapie wykonywania kar. O ile same założenia koncepcji zostały przez audytatorium konferencyjne uznane za zdecydowanie warte rozważenia, o tyle podano w wątpliwość, czy wobec reguł intertemporalnych aktualnie obowiązujących w prawie karnym rozwiązania te mogłyby znaleźć zastosowanie w praktyce wymiaru sprawiedliwości wcześniej aniżeli w perspektywie nawet kilkudziesięcioletniej. Wszak jeżeli obecnie obowiązujące regulacje dotyczące kary łącznej są raczej dla sprawców przestępstw korzystne, to nie jest zasadniczo możliwe stosowanie ustawy nowej, która wyklucza jakąkolwiek redukcję w obszarze wymierzania kar, gdyż względniejsza zawsze będzie ustawa obowiązująca poprzednio, zakładająca taką redukcję.

Wydaje się, że poruszone – niejako na marginesie głównych rozważań – zagadnienie intertemporalne wykazuje jednak zdecydowanie dalej idącą doniosłość niż tylko tę dotyczącą zmian kodeksowych, które można poczytywać za niekorzystne dla potencjalnych sprawców czynów zabronionych. Nie da się bowiem ukryć, że rozwiązania przyjęte w art. 4 k.k., w sposób kompleksowy wprost regulujące aspekty międzyczasowe powiązane z pewnymi zdarzeniami punktowymi, nie dotyczą jednak w ogóle stanów ciągłych, które trwają w okresie obowiązywania co najmniej kilku porządków prawnych. Bądź co bądź tylko posługiwanie się analogią lub określonymi rozumowaniami prawniczymi pozwala interpretować z art. 4 k.k. te normy prawa intertemporalnego, które przykładowo mogą dotyczyć czynów na tyle rozciągniętych w czasie, iż rozpoczynających się i kończących się w innych porządkach prawnych. W tym zakresie można więc mówić o pewnym niezagospodarowanym dotychczas polu, które pozwala poczynić propozycję ruchów legislacyjnych zmierzających do wypracowania dalej idących reguł intertemporalnych związanych być może nie tylko z oceną danych czynów, lecz także – w dalszej perspektywie – ze stosowaniem poszczególnych instrumentów reakcji prawnokarnej do sytuacji prawnych znacznie rozciągniętych w czasie.

W dalszych rozważaniach, dotyczących wyłącznie wycinka wyżej zasygnalizowanej problematyki związanego z aspektem rozciągniętych w czasie czynów, w pierwszej kolejności zostały zarysowane główne tezy koncepcji – również uczestniczącego w konferencji – prof. J. Majewskiego⁸⁸,

88 Mowa o J. Majewski, *O konsekwencjach...*, s. 49–65. Niezmiennie później J. Majewski, w: *Kodeks...*, 2024, komentarz do art. 4 k.k., teza 25.

który swego czasu, odrzuciwszy funkcjonalne uproszczenie ustalania czasu popełnienia czynów rozciągniętych w czasie⁸⁹, w odniesieniu do aktualnego kształtu art. 4 § 1 k.k. zaproponował nowatorskie międzyczasowe rozwiązania wykładnicze obejmujące prawnokarną ocenę czynów rozpoczętych i niezakończonych pod rządami ustawy obowiązującej poprzednio⁹⁰. Z twierdzeń tych można uczynić punkt wyjścia dla przeanalizowania teoretycznoprawnych możliwości poczynienia określonych ruchów legislacyjnych, które być może mogłyby zostać wprowadzone do prawa karnego w celu uzupełnienia zarysowanej wyżej luki. W konsekwencji w ostatniej części wypowiedzi uargumentowaniu podlega postulat *de lege ferenda*, w myśl którego reguły bezpośredniego stosowania prawa nowego (w podstawowym oraz ograniczonym wariacie), dalszego działania prawa dawnego, a także ustalenia materialnych skutków przejściowych są tymi rozwiązaniami, które mogłyby w pewnych sytuacjach doprecyzowywać tudzież uzupełniać treści normatywne płynące z art. 4 § 1 k.k. w obszarze stosowania prawa w czasie w odniesieniu do rozciągniętych w dłuższym okresie czynów.

2. Konsekwencje *de lege lata* zmiany ustawy w czasie popełnienia czynu zabronionego

W analizach dotyczących art. 4 k.k. J. Majewski wychodzi od trafnego spostrzeżenia, że zarówno obecnie obowiązujący Kodeks karny, jak i uprzednio obowiązujące ustawy karne określają w warstwie literalnej wyłącznie konsekwencje zmiany ustawy po popełnieniu czynu

89 W odniesieniu do czynów ciągłych, które wszak wpisują się w schemat czynów rozciągniętych w czasie, większość przedstawicieli doktryny opowiada się za ustaleniem czasu ich popełnienia na moment zakończenia ostatniego zachowania składającego się na ów czyn ciągły, również w zakresie konsekwencji intertemporalnych. Tym samym czyn ciągły, popełniany w okresie występowania dwóch porządków prawnych, uznaje się za popełniony pod rządami nowej ustawy. Zob. np.: M. Kulik, A. Wąsek, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 4 k.k., teza 6; J. Giezek, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 4 k.k., teza 4; B. Kunicka-Michalska, J. Kulesza, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 4 k.k., teza XIII.2, z dostrzeżeniem jednak głosów odmiennych – por. wyrok SN z 14 listopada 2016 r., III KK 273/16, z głosem krytyczną: M. Nawrocki, *Glosa...*, s. 274–287.

90 Podobne przypadki rozpatrywał dawniej W. Wróbel, nie ograniczając się tylko do czynów rozciągniętych w czasie, lecz również przykładowo zmiany normatywnej w okresie między popełnieniem czynu a wystąpieniem jego skutków. Zob. W. Wróbel, *Zmiana...*, s. 621–631.

zabronionego, nie normując wprost tych sytuacji, które dotyczą zmiany ustawy w trakcie popełniania czynu⁹¹. Tym samym regulacja art. 4 k.k. o tyle jawi się jako uboga, o ile sytuacje, w obrębie których czyny są na tyle rozciągnięte w czasie, że są popełniane pod rządami co najmniej dwóch porządków prawnych, nie należą w praktyce wymiaru sprawiedliwości do sytuacji aż tak rzadkich.

Czyniąc przeto założenie, że czasem popełnienia czynu nazywany jest okres rozciągnięty między dwoma momentami – początkiem zachowania się, odpowiadającym znamieniu czasownikowemu danego typu czynu zabronionego, oraz końcem zachowania się, odpowiadającym znamieniu czasownikowemu danego typu czynu zabronionego⁹², można wyróżnić co najmniej pięć możliwości w zakresie zmiany ustawy w trakcie popełniania czynu. Są to kolejno: penalizacja czynu w czasie jego popełniania, depenalizacja czynu w czasie jego popełniania, stabilizacja penalizacji czynu w czasie jego popełniania, modyfikacja penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej złagodzenie, a także modyfikacja penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej zaostrzenie⁹³.

W sytuacji, w której dochodzi do penalizacji czynu w czasie jego popełniania, J. Majewski proponuje pominąć w zakresie prawnokarnej oceny początkowy fragment zachowania, które ma miejsce pod rządami ustawy obowiązującej poprzednio, obejmując zarazem oceną tylko ten fragment zachowania, który ma miejsce pod rządami nowej ustawy – ustawy owo zachowanie penalizującej. Pominięcie karalności całego zachowania byłoby bowiem sprzeczne z konstytucyjną zasadą równości wobec prawa, skoro każda inna osoba rozpoczynająca zachowanie pod rządami nowej ustawy podlegałaby karze za takie samo zachowanie. Byłby to bowiem swoisty immunitet dla sprawcy nieznajdujący uzasadnienia w wartościowaniu dokonywanym obecnie przez prawodawcę⁹⁴.

Sytuacja kolejna, czyli depenalizacja czynu w czasie jego popełniania, wiązałaby się natomiast z ustaleniem braku karalności całego zachowania, z uwagi na zastosowanie zasady *lex nova mitior retro agit*. Wszak

91 Zob. J. Majewski, *O konsekwencjach...*, s. 49.

92 Zob. J. Majewski, *O konsekwencjach...*, s. 55.

93 Zob. J. Majewski, *O konsekwencjach...*, s. 54.

94 Zob. J. Majewski, *O konsekwencjach...*, s. 55–56.

wartości, które leżą u podstaw dokonywania zmian legislacyjnych, winny prowadzić do sformułowania oceny, że skoro ustawodawca zmienia ustawę, to w tym zakresie aktualizuje on wartościowanie tych czynów, które dotychczas były postrzegane w kategoriach czynów zabronionych, niejako nakazując ich oczyszczenie z pierwiastków bezprawności tudzież karalności⁹⁵. Wnioski te wynikają ze stosowania bądź to *per analogiam* art. 4 § 1 k.k., bądź też rozumowań prawniczych z grupy *a fortiori*⁹⁶.

Podobnie rzecz się ma i z sytuacją, w której dochodzi do stabilizacji penalizacji czynu w czasie jego popełniania, i z sytuacją modyfikacji penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej złagodzenie. Wówczas w obu przypadkach, również stosując albo analogię do art. 4 § 1 k.k., albo rozumowania prawnicze z grupy *a fortiori*, należy dojść do wniosku, że do oceny całego czynu zastosowanie ma ustawa nowa⁹⁷.

Z kolei modyfikacja penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej zaostrenie została przez J. Majewskiego uznana za najbardziej kontrowersyjną w zakresie dokonywanych interpretacji. W tym przypadku zostało bowiem zaproponowanych aż siedem możliwych rozwiązań wykładniczych, w obrębie których za najbardziej uzasadnione zostały uznane te zakładające stosowanie albo ustawy obowiązującej uprzednio do całego zachowania, albo ustawy nowej tylko do ostatniego jego fragmentu – w zależności od tego, która ustawa byłaby dla sprawcy mniej względna. Wynika to z tej okoliczności, że skoro ustawodawca zmienił aktualne wartościowanie danego czynu w kierunku pejoratywnym, to ocena ta musi również znaleźć odzwierciedlenie w obraniu tego wariantu interpretacyjnego, który jest spójny z taką zaktualizowaną oceną. Niemniej jednak, w celu uniknięcia wstecznego stosowania ustawy punitivniejszej, możliwością jest właśnie albo stosowanie do całego zachowania ustawy obowiązującej w chwili rozpoczęcia podjęcia zachowania przez sprawcę, albo ustawy nowej, ale tylko do tego fragmentu zachowania, które nastąpiło po wejściu nowej ustawy w życie⁹⁸.

Podejmując próbę skomentowania wyżej zarysowanego stanowiska, wypada dostrzec, że sugerowane rozwiązania wydają się o tyle

95 Nieco inaczej należałoby być może rozpatrywać sytuację wyłącznie czasowej (okresowej) depenalizacji jakiegoś czynu. Zob. W. Wróbel, *Zmiana...*, s. 439.

96 Zob. J. Majewski, *O konsekwencjach...*, s. 56–57.

97 Zob. J. Majewski, *O konsekwencjach...*, s. 57–58.

98 Zob. J. Majewski, *O konsekwencjach...*, s. 58–65.

akceptowalne, o ile są one *de lege lata* prawdopodobnie jedynymi możliwymi rozwiązaniami, które oddają aksjologię wyrażaną w szczególności przez unormowania art. 1 § 1 k.k. i art. 4 § 1 k.k. Jednakże należy przy tym zastrzec, że – po pierwsze – konieczność stosowania analogii bądź innych rozumowań prawniczych w sytuacjach depenalizacji czynu w czasie jego popełniania, stabilizacji penalizacji czynu w czasie jego popełniania oraz modyfikacji penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej złagodzenie może kłócić się z tymi odosobnionymi, ale jednak sformułowanymi w literaturze poglądami, iż w odniesieniu do art. 4 k.k. nie jest możliwe stosowanie wykładni z użyciem analogii, nawet na korzyść sprawcy, albowiem jedynie albo odczytywane literalnie unormowania art. 4 k.k., albo regulacje przejściowe zawarte w ustawach nowelizujących mogą wyznaczać obowiązujące reguły intertemporalne w prawie karnym⁹⁹. Idąc dalej – po drugie – sytuacja związana z penalizacją czynu w czasie jego popełniania wydaje się rodzić konieczność wyboru nowej ustawy do oceny wyłącznie końcowego fragmentu zachowania sprawcy już nawet nie w oparciu na odpowiednim stosowaniu art. 4 § 1 k.k., lecz z użyciem wytycznych budujących w ogóle zasady *nullum crimen sine lege* bądź *lex retro non agit*. Z kolei – po trzecie – sytuacja dotycząca modyfikacji penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej zaostrzenie może prowadzić – nawet przy zawężeniu możliwości do dwóch rozwiązań – do różnych rozstrzygnięć intertemporalnych, uzależnianych wyłącznie od stopnia surowości kary.

Stąd, w celu uniknięcia wyżej zarysowanych problemów i mimo pełnej akceptacji zaprezentowanych przez J. Majewskiego rozwiązań interpretacyjnych, należałoby w obszarze formułowania postulatów *de lege ferenda* rozważyć legislacyjne doprecyzowanie reguł intertemporalnych w prawie karnym, ażeby zabieg ten nie był dokonywany dopiero na etapie wykładni prawa w procesie jego stosowania. W tym kontekście warto zatem przyjrzeć się rozwiązaniom, które proponuje w tym obszarze przede wszystkim teoria prawa, a które nie prowadzą w żadnym wypadku do krytykowanego przede wszystkim w orzecznictwie rozbicia jedności czynu¹⁰⁰.

99 Zob. np. J. Mikołajewicz, H. Paluszkiwicz, *Rozstrzygnięcia...*, s. 305.

100 Zob. W. Wróbel, *Zmiana...*, s. 629, a także przywołane tam orzecznictwo Sądu Najwyższego.

3. Rozstrzyganie problemów intertemporalnych w zakresie zdarzeń ciągłych w wypowiedziach teoretycznoprawnych

W wypowiedziach o charakterze teoretycznoprawnym w pierwszej kolejności podnosi się, że ustawodawca może legitymować się przymiotem racjonalności w obrębie tworzenia nowego prawa wówczas, gdy obrawszy określony system wartości, posługuje się instrumentami, które prowadzą do urzeczywistnienia tych wartości. Stąd, jeśli rozstrzygnięcia legislacyjne N , N_1 i N_n na gruncie określonej wiedzy prowadzą do realizacji stanu rzeczy W , to ów stan rzeczy W jest na gruncie przyjmowanych przez prawodawcę ocen wartością. W konsekwencji, jeżeli stan rzeczy W jest wartością, to przy przyjęciu założenia, że prawodawca jest racjonalny, dla osiągnięcia W użyteczne są rozstrzygnięcia legislacyjne N , N_1 , N_n ¹⁰¹.

Idąc tym tropem, warto zatem zastanowić się, jakiego rodzaju wartościami winien kierować się prawodawca w ustalaniu konsekwencji prawnych dla stanów przejściowych, aby móc mówić, że legislacja w tym zakresie nie jest pozbawiona elementu racjonalności. Zdaniem J. Mikołajewicza podstawami aksjologicznymi jakichkolwiek rozstrzygnięć temporalnych w prawie powinny być założenia o: merytorycznej trafności właśnie tworzonego aktu prawnego oraz o jego poprawności pod względem legislacyjnym, pozytywnym wpływie tworzonego aktu prawnego na system prawa pod kątem dokonywanej harmonizacji z innymi aktami prawnymi w ujęciu aksjologicznym i prakseologicznym, a także o istotnym wpływie tworzonego aktu prawnego na sytuacje podmiotów, których sytuacje prawne trwały już w okresie obowiązywania dawnego prawa i trwają nadal¹⁰². W konsekwencji można dojść do wniosku, że: „zasady intertemporalne z jednej strony tworzone są przy uwzględnieniu celów danej normy (zespołu norm), jej założeń aksjologicznych i efektywności, z drugiej strony zasady te muszą zważać na określone racje gwarancyjne, które *summa summarum* służą sprawiedliwości i efektywności całego systemu prawnego”¹⁰³.

W tym zakresie można wysnuć wniosek, że priorytetem powinno być stosowanie nowego prawa do sytuacji przejściowych z uwagi na

101 Zob. J. Mikołajewicz, *Prawo...*, s. 104.

102 Tak J. Mikołajewicz, *Prawo...*, s. 106.

103 W. Wróbel, *Zasady...*, s. 15.

ujawnienie właśnie w nowym prawie tej woli ustawodawcy, która odpowiada aktualnym potrzebom społecznym. Atoli wypada przy tym od razu zastrzec, iż rozwiązanie odmienne, polegające na dalszym stosowaniu prawa dawnego do sytuacji przejściowych, najpełniej chroni wolność jednostek, które z własnej woli ukształtowały taką a nie inną dotychczasową sytuację prawną, ponieważ w takim przypadku ochronie podlega zaufanie obywateli do państwa, którzy nie są zaskakiwani retroaktywnymi zmianami prawa¹⁰⁴. W konsekwencji stosowanie bez wyjątków prawa nowego, bez zapewnienia choćby okresu pośredniego związanego z przejściem od prawa dawnego do prawa nowego (przechodnim stosowaniem obu porządków prawnych), jest uzasadnione jedynie w paternalistycznym modelu stanowienia prawa¹⁰⁵.

W odniesieniu do kluczowego dla rozważań zagadnienia, tj. rozstrzygania problemów intertemporalnych w zakresie zdarzeń ciągłych, wydaje się, że w wyżej przybliżony kanon aksjologiczny wpisują się co najmniej trzy schematy dostrzeganych w literaturze teoretycznoprawnej rozwiązań międzyczasowych. Mowa tu o: bezpośrednim stosowaniu prawa nowego, dalszym działaniu prawa dawnego tudzież ustaleniu materialnych skutków przejściowych¹⁰⁶. Rozwiązania te zdają się wpisywać w wytyczne, które przed prawem temporalnym stawia Trybunał Konstytucyjny, co niewątpliwie stanowi ich wartość dodaną¹⁰⁷.

Podstawowym założeniem, które kształtuje regułę bezpośredniego działania prawa nowego, jest przeświadczenie, że nowe prawo jest bardziej dostosowane do zmieniających się warunków niż prawo, które uchylono. Tym samym jako najprostsze jawi się właśnie takie rozwiązanie, które zakłada, że od chwili wejścia w życie nowych norm prawnych należy je stosować do wszelkich stosunków prawnych – także do tych, które trwają w czasie dokonywania zmiany prawa. Wówczas wszyscy uwikłani w podobne sytuacje prawne – zarówno ci, którzy w nich trwają przed zmianą legislacyjną, jak i ci, których dotyczą one już po nowelizacji prawa – są traktowani jednakowo, tzn. według takich samych norm, co sprzyja realizacji postulatu równości

104 Zob. S. Wronkowska, *Zmiany...*, s. 5, 8 i 9.

105 Zob. J. Mikołajewicz, *Prawo...*, s. 109.

106 Zob. T. Pietrzykowski, *Podstawy...*, s. 46–59. Por.: A. Skoczylas, *Zagadnienia...*, s. 255 i n.; S. Wronkowska, *Zmiany...*, s. 3–14.

107 Zob. przede wszystkim wyrok TK z 31 stycznia 2005 r., P 9/04.

podmiotów względem prawa¹⁰⁸. W ten sposób dodatkowo uwidacznia się funkcjonowanie tzw. „domniemania” działania ustawy nowej¹⁰⁹, które wedle Trybunału Konstytucyjnego czerpie swe źródło z wyrażania przez nowe prawa „pełniejszej” woli ustawodawcy¹¹⁰.

Natychmiastowe, bezpośrednie działanie prawa nowego wiąże się z pojęciem retrospektywności prawa (które nie powinno być mylone z pojęciem retroaktywności¹¹¹). Cecha ta uwidacznia się w takim zakresie, w jakim – w przypadku faktu prawnego rozciągniętego w czasie – przy dokonywaniu wartościowania tego faktu brana jest pod uwagę tylko ta część jego substratu faktycznego, która występuje w przedziale czasowym rozpoczynającym się od momentu zmiany prawa. Podobnie w przypadku faktów składających się na rozciągnięte w czasie sytuacje (procesy), prawu nowemu podlegają tylko te fakty, które zachodzą w ramach tych sytuacji od chwili wejścia w życie prawa nowego. W tym przypadku nie dochodzi więc do retroaktywnego przewartościowania skutków prawnych zdarzeń już zaistniałych do momentu zmiany prawa, gdyż ocena wycinka danego faktu rozciągniętego w czasie lub faktów składających się na proces, dokonywana z punktu widzenia nowego prawa, ma charakter wyłącznie retrospektywny (tzw. retroakcja nieprawidłowa). Te zatem fakty lub ich fragmenty, które w określonym procesie lub okresie zaszyły i zdążyły już wywołać skutki do czasu zmiany prawa, są wyjęte spod zastosowania prawa nowego, zaś te, do których dopiero dojdzie, oceniane są już pod względem wywoływanych skutków z uwzględnieniem prawa nowego¹¹².

Niekiedy jednak wyłom względem powyższych uwarunkowań jest czyniony na gruncie określonych już dogmatyk prawniczych – w tym przede wszystkim właśnie w prawie karnym materialnym – w zakresie, w jakim faktowi rozciągniętemu w czasie lub procesowi przypisuje się wyłącznie te konsekwencje prawne, które dotyczą odcinka tego faktu lub

108 Zob. S. Wronkowska, *Zmiany...*, s. 6.

109 Użycie terminu „domniemanie” nie wydaje się w tym kontekście odpowiadać temu, co pod pojęciem domniemania jest uznawane w teorii prawa. Wątek ten obszernie poruszyłem dotychczas w monografii K. Fila, *Domniemanie...*, s. 44–77, a także literatura tam przywołana.

110 Zob. orzeczenie TK z 31 stycznia 1996 r., K 9/95. Podobnie S. Wronkowska, M. Zieliński, *Komentarz...*, s. 49–53.

111 Zob. T. Pietrzykowski, *Wsteczne...*, s. 78.

112 Zob. T. Pietrzykowski, *Podstawy...*, s. 46–48. Nieco odmiennie A. Skoczylas, *Zagadnienia...*, s. 264, a także orzecznictwo administracyjnoprawne tam przywołane.

faktów następujących pod rządami nowego prawa. Korekta ta dotyczy zatem pominięcia tych wszystkich skutków prawnych, które dotyczą bądź to odcinka danego faktu, bądź faktów składających się na proces, które wystąpiły przed zmianą normatywną, co jest uzasadnianie określonymi założeniami aksjologicznymi, doniosłymi dla danej szczególnej gałęzi prawa¹¹³.

Kolejna reguła, a więc reguła dalszego działania prawa dawnego, wprowadza z kolei rozwiązanie przeciwne, a więc stosowanie prawa dawnego do całości zdarzeń, które rozpoczęły się pod rządami tego prawa¹¹⁴. W tym przypadku w pełni realizowany jest postulat budowania zaufania jednostek do państwa, które to jednostki, kształtując swoją sytuację prawną w ten a nie inny sposób, mogą oczekiwać, że sytuacja ta nie będzie oceniana odmiennie nawet w dalszej perspektywie czasowej. Bądź co bądź w myśl jednej z tez judykacyjnych Sądu Najwyższego: „W praworządnym państwie obywatel powinien być w stanie przewidzieć prawne rezultaty działań i zachowań, a także móc się do nich rozsądnie przygotować. Powinien zatem również dysponować pewnością, iż jego działania podejmowane pod rządami obowiązującego prawa i wszelkie związane z nimi następstwa będą także i później uznane przez porządek prawny”¹¹⁵.

Dalsze działanie prawa dawnego polega na kontynuowaniu stosowania prawa dawnego do faktów występujących w już okresie obowiązywania prawa nowego, a więc już po zmianie normatywnej. Uzasadnieniem takiego zabiegu jest występowanie silnych związków między faktami dotychczasowymi i faktami aktualnymi tworzącymi tę samą sytuację prawną. Dalsze działanie prawa dawnego stanowi przy tym działanie odwrotne względem retroakcji, ponieważ prawo dawne jest stosowane do faktów przyszłych, co znamionuje ukierunkowanie prawa nie na przeszłość, lecz właśnie na przyszłość¹¹⁶.

Reguła, w obrębie której dochodzi do nakazania dalszego działania prawa dawnego, często jest mylona lub wręcz mylnie utożsamiana z regułą *tempus regit actum* (niekiedy nazywaną też *tempus regit factum*).

113 T. Pietrzykowski, *Podstawy...*, s. 49, przy odwołaniu się do W. Wróbel, *Zmiana...*, s. 429 i n.

114 Tak np. S. Wronkowska, *Zmiany...*, s. 6.

115 Wyrok SN z 26 lipca 1991 r., I PRN 34/91.

116 T. Pietrzykowski, *Podstawy...*, s. 53 i 54. Nieco odmiennie A. Skoczylas, *Zagadnienia...*, s. 265 i n., a także orzecznictwo administracyjnoprawne tam przywołane.

Błąd polega na tym, że reguła *tempus regit actum*, związana z dostrzeżeniem korelacji między faktami a aktualnością prawa, nie może być jednocześnie zasadą i wyłomem od tej zasady, za który należy poczytywać właśnie dalsze działania prawa dawnego. Bądź co bądź pojęcie *tempus regit actum* nie odnosi się ani do wstecznego działania prawa, ani do perspektywicznego stosowania prawa, wyznaczając jedynie ogólną regułę powiązania faktów ze skutkami prawnymi, które wynikają z norm obowiązujących w czasie występowania tych faktów¹¹⁷.

Ostatnią sugestią rozwiązania problemu intertemporalnego względem zdarzeń ciągłych jest jednostkowe ustalenie tzw. materialnych skutków przejściowych, zazwyczaj z użyciem przepisów przejściowych. Wówczas stany rozciągnięte w czasie są oceniane przez rozwiązania szczególne, które nie pokrywają się ze skutkami wywoływanymi bądź to przez prawo dawne, bądź to przez prawo nowe. Pozwala to złagodzić skutki wywołane wprowadzeniem prawa nowego, a także zapobiega trudnościom występującym w obszarze kwalifikacji prawnej dotychczasowych sytuacji prawnych na gruncie prawa nowego¹¹⁸.

Wydaje się, że w tym przypadku ustawodawca jest ograniczony do obrania jednego z czterech wariantów, które przekładają się na ustanowienie określonych przepisów przejściowych. Do możliwości tych można zaliczyć: stosowanie norm wyinterpretowanych z aktu nowego, stosowanie norm wyinterpretowanych wyłącznie z przepisów przejściowych, stosowanie norm wyinterpretowanych z prawa dawnego z odpowiednimi modyfikacjami wynikającymi z przepisów przejściowych, a także stosowanie norm wyinterpretowanych z prawa nowego z odpowiednimi modyfikacjami wynikającymi z przepisów przejściowych¹¹⁹. Nie sposób przy tym nie dostrzec, że w niektórych przypadkach wsteczne stosowanie prawa nowego do zdarzenia prawnie doniosłego, które wystąpiło pod rządami starego prawa, nawet z użyciem przepisów intertemporalnych, wypełnia wprost relację działania prawa wstecz, czyli ma charakter retroaktywny. W tym zakresie należy pamiętać, że retroaktywność nowego prawa na pewno nie może wykraczać poza określone ramy, ponieważ w szczególności: złamanie tego zakazu musi być niezbędne do realizacji konkretnej wartości konstytucyjnej, której nie da

117 T. Pietrzykowski, *Podstawy...*, s. 55 i 56. Zob. M. Kamiński, *Prawo...*, s. 179.

118 T. Pietrzykowski, *Podstawy...*, s. 56–59.

119 J. Mikołajewicz, *Prawo...*, s. 63. Odmienne np. M. Nawrocki, *Glosa...*s. 285 i n.

się w inny sposób osiągnąć, musi ona być ważniejsza od tej chronionej zakazem retroakcji, zaś ustawodawca powinien również szczegółowo uzasadnić, dlaczego podejmuje się takiego kroku i wytłumaczyć, czy na pewno zamierzonego rezultatu nie można osiągnąć w inny sposób. W tym zakresie: „Ujemne skutki naruszenia zasady niedziałania prawa wstecz powinny zostać zrównoważone przez spodziewane efekty. Jest to swoista zasada proporcji stosowanych metod”¹²⁰.

4. Propozycje doprecyzowania reguł intertemporalnych w prawie karnym

Próby wprowadzenia nowych rozwiązań międzyczasowych do ustawy karnej warto poprzedzić dość oczywistym stwierdzeniem, że reguły intertemporalne w prawie karnym mogą funkcjonować tylko w tym dość wąskim obszarze, który jest wyznaczany przez zasady *nullum crimen sine lege* oraz *lex retro non agit*. Wszak warunek uprzedniej karalności czynu, wywodzony z art. 1 § 1 k.k., powoduje, że znaczenie prawne mogą mieć tylko te fragmenty ludzkich zachowań, które nastąpiły w czasie po wejściu w życie normy penalizacyjnej¹²¹. Stąd niezależnie od prowadzonego niegdyś w literaturze sporu dotyczącego relacji zasady *nullum crimen sine lege* do zasady *lex retro non agit*¹²², wypada podzielić pogląd, iż: „zasadę *nullum crimen sine lege* należałoby interpretować jako zasadę nakazującą uznawać za przestępstwo jedynie taki określony rodzajowo czyn, który, w określonym znaczeniu, nieprzerwanie uznawany jest za czyn zabroniony pod groźbą kary, a przy tym kary o «minimalnej» granicy surowości, wyznaczonej kolejno obowiązującymi definicjami określonego typu przestępstwa. W tym sensie reguły intertemporalne praw karnego nakazują po prostu ukaranie sprawcy za przestępstwo”¹²³.

Idąc dalej, obszar funkcjonowania reguł intertemporalnych w prawie karnym ulega zawężeniu także w obrębie stosowania określonych sankcji. Przy poczynieniu założenia, że kolizja norm sankcjonujących w prawie karnym w odniesieniu do aspektu temporalnego zachodzi wówczas,

120 J. Żurek, *Zasady...*, s. 104, a także orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego tam przywołane.

121 Zob. np. W. Wróbel, *Zmiana...*, s. 431, a także literatura niemieckojęzyczna tam przywołana.

122 Zob. zwłaszcza: Z. Wąsik, Z. Witkowski, *O potrzebie...*, s. 45 i n.; W. Błaszczuk, J. Glastner, *Lex retro...*, s. 107 i n.

123 J. Mikołajewicz, H. Paluszkiwicz, *Rozstrzygnięcia...*, s. 319.

gdy za taki sam typ czynu zabronionego wcześniejsza i późniejsza norma prawna przewidują możliwość orzeczenia różnych, abstrakcyjnie określonych sankcji karnych, trzeba przyjąć, że zakaz karania po dwakroć za to samo zachowanie oraz zasada *lex mitior retro agit* stanowią te granice, których również nie sposób przekroczyć¹²⁴. Limitację dotyczącą zasady *lex mitior retro agit*, wywodzoną m.in. z art. 15 ust. 1 zd. 2 i 3 MPPOiP¹²⁵, oddaje stwierdzenie, że nie może być względem sprawcy nigdy zastosowana kara surowsza od tej, którą można było wymierzyć w chwili popełnienia przestępstwa, natomiast jeżeli po popełnieniu przestępstwa ustanowiona zostanie przez ustawę kara łagodniejsza za takie przestępstwo, przestępca będzie miał prawo z tego korzystać. Bądź co bądź: „korekta oceny danego przypadku przez ustawodawcę powinna prowadzić do korzystnych, sprawiedliwych skutków dla sprawcy”¹²⁶.

Mając zatem na uwadze powyższe hasłowo zasygnalizowane obustronienia, warto wrócić do tych pięciu przypadków, które w swoich rozważaniach uwzględnił J. Majewski. Przypominając, chodzi o: penalizację czynu w czasie jego popełniania, depenalizację czynu w czasie jego popełniania, stabilizację penalizacji czynu w czasie jego popełniania, modyfikację penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej złagodzenie, a także modyfikację penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej zaostrzenie.

Sytuacja penalizacji czynu w czasie jego popełniania wydaje się korespondować z regułą bezpośredniego działania prawa nowego – w jej wariacie podstawowym, kiedy to z danego zachowania dla dokonania jego oceny z użyciem nowego prawa wybiera się ten jego fragment, który następuje w okresie po nowelizacji, przy jednoczesnym dokonywaniu oceny początkowego fragmentu tego zachowania z użyciem prawa dawnego. Wszak mając na uwadze, że wsteczna penalizacja jakiegokolwiek zachowania (w tym jego fragmentu), które wystąpiło w okresie, gdy było ono jeszcze prawnie dozwolone, nie jest niemożliwa w optyce zasad *nullum crimen sine lege* oraz *lex retro non agit*, nie ulega wątpliwości, że regulacją penalizującą może być w tym przypadku objęty tylko ten fragment aktywności sprawcy, który nastąpił po zmianie normatywnej. Stąd

124 Zob. W. Wróbel, *Zmiana...*, s. 242 i n.

125 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r., Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167.

126 T. Bojarski, w: *System...*, s. 532.

reguła, w myśl której w przypadku faktu prawnego rozciągłego w czasie przy dokonywaniu wartościowania tego faktu z użyciem nowej ustawy brana jest pod uwagę tylko ta część jego substratu faktycznego, która występuje w przedziale czasowym od momentu zmiany prawa, oddawałaby w pełni sens takiego sposobu rozstrzygania przedmiotowej kolizji intertemporalnej, który *de lege lata* jest wywodzony z przeświadczenia o niemożności różnicowania sytuacji prawnej osób, które wcześniej rozpoczęły swe zachowanie względem tych, które takiego zachowania dopuściły się już wyłącznie w czasie obowiązywania nowej ustawy.

Podobne uwagi należy poczynić względem sytuacji, w której dochodzi do stabilizacji penalizacji czynu w czasie jego popełniania. W tym przypadku nic nie stoi bowiem na przeszkodzie, by początkowy fragment danego zachowania był oceniany przez pryzmat ustawy dawnej, zaś końcowy przez pryzmat ustawy nowej, skoro nie prowadzi to do żadnego zróżnicowania w obrębie oceny przestępności danego czynu bądź stosowania surowszych sankcji pod rządami ustawy obowiązującej uprzednio. W tym zakresie reguła bezpośredniego działania prawa nowego również nie doznaje wyjątku, albowiem nowemu prawu podlega tylko ten fragment zachowania, który następuje po nowelizacji, natomiast skutki prawne wywołane przez początkowy fragment zachowania mogą być bez przeszkód wywodzone z prawa dawnego.

Z kolei depenalizacja czynu w trakcie jego popełniania tudzież modyfikacja penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej złagodzenie o tyle rodzą dylemat, o ile choćby aksjologia wywodzona z zasady *lex nova mitior retro agit* nakazuje w obu tych przypadkach stosować ustawę nową już nie tyle retrospektywnie, lecz wprost retroaktywnie do oceny skutków całego zachowania, w tym także tego jego fragmentu, który miał miejsce w okresie przed zmianą prawa. W tym zakresie niezbędne byłoby więc stworzenie normy wprowadzającej materialne skutki przejściowe, której treść byłaby ukierunkowana na obowiązek stosowania do stanów międzyczasowych wyłącznie norm wyinterpretowanych z aktu nowego. Wydaje się, że taka norma intertemporalna spełniałaby koniec końców test konstytucyjności, gdyż niewątpliwie po pierwsze – złamanie zakazu retroakcji jest w tej sytuacji niezbędne do realizacji wartości konstytucyjnej budującej demokratyczne państwo prawa, zawierającej się w zasadzie *lex nova mitior retro agit*, po drugie – stanu tego nie da się w inny sposób osiągnąć, a więc z użyciem reguły

bezpośredniego działania prawa nowego lub z użyciem reguły dalszego działania prawa dawnego, po trzecie – stan ten jest zdecydowanie ważniejszy od zasady zaufania jednostki do państwa chronionej zakazem retroakcji, jako że daje jednostkom dalej idącą ochronę niż ta, która wynika z zakazu retroakcji. Ustalenie materialnych skutków przejściowych z użyciem określonego przepisu przejściowego jawi się przeto przy depenalizacji czynu w trakcie jego popełniania oraz przy modyfikacji penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej złagodzenie jako w pełni uzasadnione, co pozwala na odstępstwo od posługiwania się w tych przypadkach regułą bezpośredniego działania prawa nowego lub regułą dalszego działania prawa dawnego.

Wreszcie ostatnia sytuacja związana z modyfikacją penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej zaostrzenie zdaje się rodzić konkurencję dwóch reguł intertemporalnych: reguły dalszego działania prawa dawnego oraz reguły bezpośredniego działania prawa nowego – w jej zmodyfikowanej postaci, ograniczającej wywodzenie jakichkolwiek skutków danego zachowania wyłącznie w odniesieniu do jego ostatniego fragmentu i to wyłącznie z użyciem ustawy nowej¹²⁷. Sytuacja ta bowiem w pierwszej kolejności mogłaby być rozstrzygana w oparciu na regule dalszego działania prawa dawnego, kiedy to całościowa ocena zachowania byłaby dokonywana w oparciu wyłącznie na prawie dawnym, przy dostrzeżeniu silnych związków między faktami dotychczasowymi, czyli faktami wiązanymi z fragmentem zachowania występującym przed zmianą prawa, i faktami aktualnymi, następującymi po nowelizacji, tworzącymi tę samą sytuację prawną, czyli ten sam czyn w rozumieniu prawa karnego. Z drugiej jednak strony odczytywanie aktualnej, „lepszey” woli ustawodawcy, który dostrzega konieczność surowszej penalizacji określonego rodzaju zachowań, skłaniałoby do posługiwania się nowym prawem, przy poszanowaniu jednak zasad gwarancyjnych prawa karnego, a więc przy ograniczaniu się do oceny jedynie ostatniego fragmentu danego zachowania. Rozstrzygnięcie zasygnalizowanej konkurencji stanowi o tyle zadanie trudne, o ile oba warianty znajdują

127 Niekiedy w przypadku penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej zaostrzenie mówi się przykładowo również o trzecim rozwiązaniu w postaci wypracowanej w orzecznictwie zasadzie łagodzenia negatywnych następstw zaostrzenia odpowiedzialności karnej, powiązanej z niejako równoległym stosowaniem dwóch ustaw. Zob. W. Wróbel, *Zmiana...*, s. 629, a także orzecznictwo tam przywołane.

uzasadnienie w podobnych wartościach. Niemniej jednak wydaje się, że próba całościowej oceny danego czynu i wywiedzenia z tej oceny konsekwencji prawnych przeważa koniec końców nad dokonaniem oceny szczątkowej, która dotyczyłaby jedynie ostatniego fragmentu czynu, przy oportunistycznym pominięciu w opcji odmiennej oceny fragmentu początkowego, który wszak również przez cały czas stanowi przynajmniej fragment czynu zabronionego. Tym samym wypada opowiedzieć się za stosowaniem reguły dalszego działania prawa dawnego do sytuacji modyfikacji penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej zaostrenie, niezależnie od stopnia surowości konsekwencji prawnych wywodzonych czy to z dawnego, czy też z nowego prawa, przy jednocześnie dostrzeżeniu, że być może rozwiązanie alternatywne mogłoby również znaleźć dość silne uzasadnienie.

5. Podsumowanie

W perspektywie przeprowadzonych rozważań sformułowany na wstępie postulat *de lege ferenda*, w myśl którego wyróżniane w teorii prawa reguły bezpośredniego stosowania prawa nowego (w podstawowym oraz ograniczonym wariancie), dalszego działania prawa dawnego, a także ustalenia materialnych skutków przejściowych – są tymi rozwiązaniami, które mogłyby w pewnych sytuacjach doprecyzowywać tudzież uzupełniać treści normatywne płynące z art. 4 § 1 k.k. w obszarze stosowania prawa w czasie w odniesieniu do stanów ciągłych, wydaje się w dostatecznym stopniu uargumentowany w odniesieniu do wyszczególnionych pięciu sytuacji związanych z penalizacją czynu w czasie jego popełniania, depenalizacją czynu w czasie jego popełniania, stabilizacją penalizacji czynu w czasie jego popełniania, modyfikacją penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej złagodzenie, a także modyfikacją penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej zaostrenie. Bądź co bądź każda z tych sytuacji wytycza pole, które mogłoby zostać zagospodarowane przez przynajmniej jedną z wymienionych reguł. Należy bowiem – powtarzając – zgodzić się z mniejszościowym poglądem, prezentowanym przed wszystkim J. Majewskiego, że *de lege lata* art. 4 k.k. w warstwie literalnej normuje wyłącznie konsekwencje zmiany ustawy po popełnieniu czynu zabronionego, nie normując wprost tych sytuacji, które dotyczą zmiany ustawy w trakcie popełniania czynu.

Jako że poczynione propozycje wykazują charakter jedynie przyczynku do ewentualnej dalszej, poszerzonej dyskusji, póki co nie jest celowe sugerowanie skonkretyzowanych już wersji potencjalnych przepisów, które uzupełniłyby lub doprecyzowałyby dotychczasowe przepisy z obrębu art. 4 k.k. Z jednej strony choćby wybór „lepszego” reguły do rozstrzygania kolizji intertemporalnej w obszarze modyfikacji penalizacji czynu w czasie jego popełniania poprzez jej zaostrzenie wymaga wszechstronnego rozpatrzenia wszystkich argumentów za i przeciw obraniu określonego rozwiązania, co znacznie przekracza ramy niniejszej wypowiedzi. Z drugiej strony także zaproponowanie posługiwania się zgeneralizowanymi normami, wprowadzającymi materialne skutki przejściowe, może rodzić spory opór, bacząc na dotychczasowe wypowiedzi przedstawicieli doktryny, którzy przepisy przejściowe w ustawach nowelizujących nierzadko poddawali druzgocącej krytyce, która skądinąd zasadzała się jednak chyba na wadliwej konstrukcji poszczególnych przepisów, nie zaś na negowaniu samej idei posługiwania się w legislacji takimi instrumentami¹²⁸.

Pozostaje przeto żywić nadzieję, że w obecnym – być może przełomowym dla polskiego prawa karnego – okresie, związanym z pracami powołanej w ostatnim czasie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego, zostanie dostrzeżony zarysowany problem intertemporalny dotyczący czynów popełnianych w okresie obowiązywania kilku porządków prawnych. Będzie to zapewne przesłanka ku temu, by rozważyć możliwe zmiany kodeksowe, ażeby ustawa karna oddawała głębię tego typu przypadków, z uwzględnieniem wypracowanego przez lata dorobku teoretycznoprawnego w przedmiotowym obszarze.

---

128 Zob. np. J. Giezek, P. Kardas, *Mechanizmy...*, s. 91–114.

Literatura

- Aarnio A., *On Paradigm of Legal Dogmatics – Problems of Scientific Progress in Legal Research*, w: *Contemporary Conceptions of Law*, red. P. Trappe, Wiesbaden 1982.
- Barczak-Oplustil A., *Dyrektywy wymiaru kary łącznej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Barczak-Oplustil A., Małecki M., Tarapata S., Iwański M., *Ekspertryza. Populistyczna nowelizacja prawa karnego. Ustawa z dnia 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk senacki nr 762)*, „Krakowski Instytut Prawa Karnego” z 19 lipca 2022 r., <https://kipk.pl/ekspertyzy/populistyczna-nowelizacja-prawa-karnego/>, dostęp: 30 stycznia 2025 r.
- Barczak-Oplustil A., *Sporne zagadnienia istoty winy w prawie karnym. Zarys problemu*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, nr 2.
- Bielski M., *Normatywne mechanizmy zapobiegające przyjęciu realnego zbiegu przestępstw jako negatywna przesłanka zastosowania instytucji kary łącznej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Bieniek M., *Glosa do wyroku SN z dnia 22 lutego 1983 r., IV KR 5/83*, „Nowe Prawo” 1984, nr 5.
- Błachnio-Parzych A., *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako zbieg reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016.
- Błaszczak W., Glastner J., *Lex retro non agit czy nullum crimen sine lege*, „Państwo i Prawo” 1985, nr 4.
- Bogdan G., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz. Tom II*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2013.

- Bogdan G., *Problematyka wymiaru kary łącznej w ustawodawstwach karnych Niemiec, Austrii i Szwajcarii*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Bojańczyk A., *Z problematyki relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną i karną (na przykładzie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 9.
- Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2004.
- Bojarski T., *Kilka uwag na temat relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną a karną*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 3.
- Bojarski T., w: *System prawa karnego. Tom 2. Źródła Prawa Karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011.
- Bosek L., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis 2016.
- Bruckmüller K., Altrichter K., *Cross-border victim in Austria*, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- Brudzik M., Zagrodnik J., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2024.
- Buchała K., Cwiąkański Z., Szewczyk M., Zoll A., *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, red. K. Buchała, Warszawa 1994.
- Buchała K., *Direktywy sądowego wymiaru kary*, Warszawa 1964.
- Buchała K., Krazue Z., *Dwugłos na temat „warunkowe zawieszenie wykonania kary a wyrok łączony”*, „Palestra” 1978, nr 5–6.
- Buchała K., *Wymiar kary łącznej*, „Państwo i Prawo” 1972, z. 1.
- Budyn-Kulik M., *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, Lex 2025.
- Budyn-Kulik M., *Wykroczenia – małe przestępstwa, czy czyny o charakterze administracyjnym*, w: *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej*, red. T. Grzegorzczak, R. Olszewski, Warszawa 2017.
- Byczyk M., *O niekonstytucyjności tzw. recydywy w prawie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 11.
- Christie N., *Conflicts as property*, „The British Journal of Criminology” 1977, z. 17 (1).
- Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994.
- Cudzoziemcy w Polsce. Podręcznik dla funkcjonariuszy publicznych*, red. E. Ostaszewska-Żuk, Warszawa 2016, https://pl.boell.org/sites/default/files/cudzoziemcy_w_polsce_podrecznik.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Cwiąkański Z., *O niektórych pojęciach związanych z wymiarem kary*, „Nowe Prawo” 1989, nr 4.
- Czarnecki P., *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013.

- Dąbrowska-Kardas M., *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Warszawa 2012.
- Daniluk M., *Idealny zbieg wykroczenia z przestępstwem*, w: *Aktualne problemy konstytucyjne w świetle wniosków, pytań prawnych i skarg konstytucyjnych do Trybunału Konstytucyjnego 2010 – 2012*, red. P. Daniluk, M. Laskowska, Warszawa 2013.
- Dębski R., *Współdziałanie przy przestępstwie indywidualnym w ujęciu nowego kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 2002, z. 6.
- Drabik L., Sobol E., *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2007.
- Drechsler K.H., *Die mitbestrafte Tat (Straflose Vor- und Nachtat)*, Borna–Leipzig 1936.
- Dziergawka A., *Reguły intertemporalne związane z orzekaniem kary łącznej w warunkach art. 81 Tarczy 4.0*, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 11–12.
- Fila K., *Domniemanie w polskim prawie karnym*, Warszawa 2023.
- Florczak-Wątor M., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023.
- Gardocki L., *Prawnokarna problematyka sędziowskiej odpowiedzialności dyscyplinarnej*, w: *Przestępstwo–kara–polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2006.
- Giezek J., *Dyrektywy wymiaru kary łącznej*, w: *Dyrektywy sądowego wymiaru kary*, red. J. Majewski, Warszawa 2014.
- Giezek J., Gruszecka D., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012.
- Giezek J., *Integrowanie wielości zachowań (czynów) jako podstawa mechanizmu redukującego odpowiedzialność karną*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Giezek J., Kardas P., *Mechanizmy redukcyjne przy wielości przestępstw a kolizja ustaw w czasie*, w: *Reguły intertemporalne w prawie karnym. Pokłosie XV Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Warszawa 2019.
- Giezek J., Kardas P., *Nowe uregulowanie ciągłości popełnienia przestępstwa i wykroczenia (art. 12 § 2 kodeksu karnego oraz 10a kodeksu wykroczeń)*, „Palestra” 2019, nr 1–2.
- Giezek J., Kardas P., *O kryteriach obiektywnego oraz subiektywnego przypisania z punktu widzenia podstaw odpowiedzialności karnej – uwagi wprowadzające*, w: *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016.
- Giezek J., Kardas P., *O modelach ciągłości popełnienia przestępstwa oraz przejawach jej instrumentacji w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 7–8.
- Giezek J., Kardas P., *O normatywnej istocie i funkcjach mechanizmów redukujących odpowiedzialność karną w ujęciu teoretycznym, dogmatycznym oraz kryminalno-politycznym*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Giezek J., *Kilka uwag o modyfikacji podstaw wymiaru kary łącznej*, w: *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r.*, red. P. Wiliński, Warszawa 2015.

- Giezek J., Kokot R., *O problemach związanych z kumulacją podstaw regresji i progresji karania*, w: *Współczesne oblicze prawa karnego, prawa wykroczeń, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Violetcie Konarskiej-Wrzosek*, red. J.C. Bojarski, N. Daško, J. Lachowski, T. Oczkowski, A. Ziółkowska, Warszawa 2023.
- Giezek J., Lipiński K., *Kara łączna oraz modele jej wymiaru – próba nowego spojrzenia*, w: *Ostatnio wprowadzone oraz zapowiadane zmiany w Kodeksie karnym z perspektywy racjonalnej polityki kryminalnej*, red. J. Majewski, Warszawa 2026 (w druku).
- Giezek J., *O możliwości naukowego uzasadnienia zmiany modelu odpowiedzialności karnej*, „Państwo i Prawo” 2017, z. 2.
- Giezek J., *O sankcjach alternatywnych oraz możliwości wyboru rodzaju wymierzonej kary*, „Palestra” 2015, nr 7–8.
- Giezek J., *Okoliczności wpływające na wymiar kary a modyfikujące znamiona czynu zabronionego*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Giezek J., *Tożsamość czynu jako podstawa różnicowania mechanizmów redukujących odpowiedzialność karną*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, nr XLIII.
- Giezek J., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Giezek J., *Zbieg przepisów a konstrukcja przestępstwa ciągłego*, w: *Zbieg przepisów i zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Giezek J., *Znamiona modyfikujące typ czynu zabronionego a okoliczności wpływające na wymiar kary*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Brzezińska, J. Giezek, Warszawa 2017.
- Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013.
- Gizbert-Studnicki T., *Zasady i reguły prawne*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 3.
- Gregorczyk D., *Administracyjne kary pieniężne w nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego*, w: *Nowe instytucje procesowe w postępowaniu administracyjnym w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego z dnia 7 kwietnia 2017 roku*, red. A. Gronkiewicz, A. Ziółkowska, Katowice 2017.
- Grzegorzczak P., Weitz K., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis 2016.
- Harasimowicz M., *Nowy model kary łącznej. Aspekty materialnoprawne*, Kraków 2022.
- Harasimowicz M., *O sumowaniu kar słów kilka (uwagi krytyczne)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2019, z. 1.
- Heine G., *Unterschiedung zwischen Straftaten und Ordnungswidrigkeiten*, „Jurisprudenz” 1999, t. 12.
- Hellwege Ph., Soniewicka M., *Law and Interdisciplinarity*, w: *Law and Interdisciplinarity*, red. Ph. Hellwege, M. Soniewicka, Tuebingen 2004.
- Hryniewicz-Lach E., *Cross-border victims in Poland*, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.

- Informacja o wynikach kontroli: Realizacja zadań Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości*, KPB.430.010.2021, Nr ewid. 132/2021/P/20/037/KPB, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa, 2 sierpnia 2021 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,24738,vp,27486.pdf>, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Izydorzyc J., *Aksjologiczne uzasadnienie obowiązywania zasady legalizmu w polskim procesie karnym*, w: *Zasada legalizmu w procesie karnym*, t. 2, red. B. Dudzik, J. Kosowski, I. Nowikowski, Lublin 2015.
- Janczukowicz K., *O pojęciu „zagrożenia karą” w świetle obowiązującego prawa karnego*, „Nowe Prawo” 1990, nr 1–3.
- Janiszewski B., *Recydywa wielokrotna w prawie karnym. Zagadnienia nadzwyczajnego wymiaru kary*, Poznań–Warszawa 1992.
- Joint Statement in Reaction to the Council Position on the Victims’ Rights Directive Revision*, Victim Support Europe, 4 lipca 2024 r., <https://victim-support.eu/news/joint-statement-in-reaction-to-the-council-position-on-the-victims-rights-directive-revision/>, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Kaczmarek T., *Ekstraneus jako współdziałający w popełnieniu przestępstwa indywidualnego – problemy sporne*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017.
- Kaczmarek T., *Ogólne dyrektywy wymiaru kary w teorii i praktyce sądowej*, Wrocław 1980.
- Kaczmarek T., *Recenzja książki Janusza Raglewskiego, Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego. Analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 6.
- Kaczmarek T., *Sporne problemy odpowiedzialności karnej ekstraneusa za współsprawstwo do przestępstw indywidualnych*, w: *Nauka wobec prawdy sądowej. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zdzisława Kegla*, red. R. Jaworski, M. Szostak, Wrocław 2005.
- Kaczor R., *Limitująca funkcja winy przy wymiarze kary*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 11–12.
- Kaftal A., *Przestępstwo ciągłe w prawie karnym*, Warszawa 1985.
- Kala D., Klubińska M., *Kara łączna w projektach nowelizacji Kodeksu karnego – wybrane zagadnienia*, „Kwartalnik Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, nr 13.
- Kala D., *Postępowanie w przedmiocie wydania wyroku łącznego. Zagadnienia karno-materialne i procesowe*, Toruń 2003.
- Kamiński M., *Prawo administracyjne intertemporalne*, Warszawa 2011.
- Kardas P., *„Idealny zbieg przestępstw” jako problem teoretyczny, dogmatyczny i kryminalnopolityczny*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, z. 3.
- Kardas P., Bielski M., *Kara łączna i ciąg przestępstw*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.

- Kardas P., *Czy decyzje procesowe prokuratora mogą ograniczać sąd w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości: perspektywa modelowa i zmiany ustawodawcze*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2025, nr 4, <https://doi.org/10.60677/CPKiNP2025.4.4>.
- Kardas P., *Głos w dyskusji, w: Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Kardas P., *Instytucja prawa łaski w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2025.
- Kardas P., *Jeden czy dwa modele wymiaru kary łącznej? O paradoksach nowej regulacji kary łącznej*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 11.
- Kardas P., *Kara łączna i ciąg przestępstw*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.
- Kardas P., *Kilka uwag o sposobach rozstrzygania sporów dotyczących sprawczego współdziałania w popełnieniu przestępstwa indywidualnego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, nr 43.
- Kardas P., Majewski J., *Kilka uwag o kwestii tzw. rzeczywistego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym i sposobach jej rozstrzygania*, w: *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci Profesora K. Buchały*, red. Z. Ćwiąkański, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zoll, Kraków 1994.
- Kardas P., *O istocie tzw., mechanizmów redukcyjnych, ich celu i funkcjach*, w: *System Prawa Karnego. Tom 4*, Warszawa 2013.
- Kardas P., *O relacjach między strukturą przestępstwa a dekodowanymi z przepisów prawa karnego strukturami normatywnymi*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, z. 4.
- Kardas P., *Pozorny i pomijalny zbieg przestępstw oraz ciągłość popełnienia przestępstwa*, w: *System prawa karnego. T. 4. Nauka o przestępstwie. Wylączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2017.
- Kardas P., *Problem warunkowego zawieszenia wykonania kary w kontekście zasad wymiaru kary łącznej oraz reguł intertemporalnych*, w: *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie*, red. J. Majewski, Toruń 2013.
- Kardas P., *Przestępstwo ciągłe w prawie karnym materialnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kraków 1999.
- Kardas P., *Refleksje po dziesięciu latach obowiązywania kodeksu karnego z 1997 r. (Uwagi o przyjmowanych kryteriach i metodach oceny obowiązującej kodyfikacji karnej)*, w: *Kodeks karny i kodeks postępowania karnego po dziesięciu latach obowiązywania. Ocena i zmian*, red. M. Mozgawa, K. Dudka, Warszawa 2009.
- Kardas P., *Teoretyczne aspekty ustawowego modelu rozstrzygania zbiegu przepisów typizujących wykroczenia oraz wieloczynowego zbiegu wykroczeń*, w: *Nowy model prawa wykroczeń. Teoria. Praktyka. Przyszłość*, red. W. Wróbel, M. Małecki, M. Pyrcak-Górowska, D. Zajac, Kraków 2024, <https://www.doi.org/10.60677/kipk9788395965593>.
- Kardas P., *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kraków 2001.

- Kardas P., *Typy zmodyfikowane ze względu na podmiot jako szczególna odmiana tzw. przestępstw indywidualnych a formy współdziałania przestępnego*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017.
- Kardas P., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Kardas P., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część 2*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Kardas P., w: *System Prawa Karnego. T. 4. Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2013.
- Kardas P., *Wymiar kary łącznej*, w: *System prawa karnego. Tom 5. Nauka o karze. Sądowy wymiar kary*, red. T. Kaczmarek, Warszawa 2017.
- Kardas P., *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna*, Warszawa 2011.
- Kardas P., *Zbieg przestępstw czy zbieg kar? Rozważania o podstawie wymiaru kary łącznej w świetle nowelizacji Kodeksu karnego z 20 lutego 2015 r.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, z. 3.
- Kardas P., *Zbieg przestępstw i kara łączna w polskim prawie karnym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2013, Sectio G, Vol. LX, 2.
- Kaufmann A., *Rechtsphilosophie, Rechtstheorie, Rechtsdogmatik*, w: *Einfuehrung in die Rechtsphilosophie und Rechtstheorie der Gegenwart*, red. W. Hassemer, Berlin 2016.
- Kędzior S., *Okoliczności wpływające na surowszy wymiar kary a znamiona strony podmiotowej*, 2023, niepublikowana praca magisterska.
- Kluza J., *Aspekty intertemporalne kary łącznej ze szczególnym uwzględnieniem zmian wynikających z nowelizacji kodeksu karnego z 19.06.2020 r.*, „Palestra” 2022, nr 2.
- Kochanowski J., *Redukcja odpowiedzialności karnej. Analiza i ocena założeń Kodeksu karnego z 1997 r. na tle innych polskich kodyfikacji karnych*, Warszawa 2000.
- Kodeks karny. Tom I. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Kokot R., *Nadzwyczajny wymiar kary – kilka uwag i kontrowersji*, „Nowe Kodyfikacje Prawa Karnego” 2009, t. XXV.
- Konarska-Wrzosek V., *Modyfikacje w zakresie ustawowych zagrożeń karnych przewidziane w ramach zwykłego sądowego wymiaru kary*, w: *Nadzwyczajny wymiar kary*, red. J. Majewski, Toruń 2009.
- Konarska-Wrzosek V., w: A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzosek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023.
- Koper R., *Stosowanie instytucji skazania bez rozprawy w sprawach złożonych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2002, nr 4.
- Kostarczyk-Gryszka J., *Problem granic realnego zbiegu przestępstw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1968, nr 37.
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziego za wykroczenie*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, t. II, Warszawa 2012.

- Kozielewicz W., *Stosowanie prawa karnego materialnego i procesowego w postępowaniu dyscyplinarnym w sprawach sędziów (zarys problematyki)*, w: *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005.
- Kozielewicz W., *Wpływ instytucji prawa karnego materialnego i procesowego na wykładnię i stosowanie przepisów o odpowiedzialności dyscyplinarnej radców prawnych*, „Themis Polska Nova” 2013, nr 2.
- Król-Bogomilska M., *Penalizacja naruszeń prawa konkurencji w polskim systemie prawa-monolit czy hybryda*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. II, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012.
- Królikowski M., *Funkcjonalność dogmatyki prawa karnego*, Warszawa 2025.
- Królikowski M., *Wokół problemów z zasadą nullum poena sine lege przy dostosowaniu kary orzeczonej w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2008, z. 2.
- Królikowski M., *Wynaturzenia prawa karnego a potrzeba mechanizmów redukcji odpowiedzialności karnej*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne*, Warszawa 2015.
- Królikowski M., Żółtek S., w: *Kodeks karny. Komentarz, Tom I, Część ogólna*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Kruk E., *Sankcja administracyjna*, Lublin 2013.
- Kubicki L., *Projekt prawa o wykroczeniach*, „Państwo i Prawo” 1961, z. 10.
- Kulesza J., *Problemy teorii kryminalizacji. Studium z zakresu prawa karnego i konstytucyjnego*, Łódź 2017.
- Kulik M., Błotnicki M., *Petty Offences in Poland Between Criminal Law and Administrative Law*, „Croatian and Comparative Public Administration” 2021, nr 3.
- Kulik M., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2002 r. (I KZP 1/2002)*, „Palestra” 2003, nr 1–2.
- Kulik M., *Przestępstwa współukarane w polskim prawie karnym*, Lublin 2021.
- Kulik M., *Tzw. czynność towarzysząca w świetle reguł wyłączania wielości ocen w sprawie karnym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, nr 2.
- Kulik M., w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2024.
- Kulik M., Wąsek A., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Kulik M., *Wyrok łączny w praktyce sądowej w latach 2012–2013*, „Prawo w Działaniu” 2015, nr 23.
- Kunicka-Michalska B., Kulesza J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2025.
- Kwiatkowski Z., w: *System Prawa Karnego Procesowego. Tom V. Sądy i inne organy postępowania karnego*, red. Z. Kwiatkowski, Warszawa 2015.
- Lachowski J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2023.
- Lachowski J., *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, Warszawa 2010.

- Laskowski M., *Czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności karnej?*, „Themis Polska Nova” 2013, nr 1.
- Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- Leżak K.J., „Korzystność” wyroku łącznego. *Analiza orzecznictwa sądowego i poglądów doktryny na tle polskich rozwiązań normatywnych*, Warszawa 2022.
- Leżak K.J., *Racjonalny system wymiaru kary łącznej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2020, t. CXX/2.
- Limburska A., *Aktualne zagadnienia intertemporalne związane z instytucją kary łącznej*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 2.
- Limburska A., *Miejsce niesprawczych form przestępnego współdziałania w reżimie odpowiedzialności ekstraneusa za typ znamienny okolicznością osobistą*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2025, t. 87, nr 2.
- Lipiński K., *Wzorce osobowe w prawie karnym*, Warszawa 2020.
- Liszewska A., *Odpowiedzialność karna za współdziałanie przy przestępstwach indywidualnych w polskim prawie karnym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2004, z. I.
- Liszewska A., *Współdziałanie przestępne w polskim prawie karnym*, Łódź 2004.
- Liszewska A., *Współdziałanie przy przestępstwach indywidualnych (głos w dyskusji o wykładni 21 § 2 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2020, z. 4.
- Łabuda G., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Łętowski J., *O problemach odpowiedzialności dyscyplinarnej i służbowej w administracji*, „Państwo i Prawo” 1971, nr 8–9.
- Machlańska J., *Model wymiaru kary za wielość przestępstw. Analiza porównawcza na tle rosyjskiego i polskiego prawa karnego*, niepublikowana rozprawa doktorska, Kraków 2021.
- Majewski J., „Ten sam czyn” jako jedna z przesłanek kumulatywnej kwalifikacji, w: *Zbieg przepisów i zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Majewski J., Kardas P., *O dwóch znaczeniach winy w prawie karnym*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 10.
- Majewski J., *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015.
- Majewski J., *O „redukcji odpowiedzialności karnej”. Uwagi terminologiczne*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Majewski J., *O konsekwencjach zmiany ustawy w czasie popełniania czynu zabronionego*, w: *Reguły intertemporalne w prawie karnym. Pokłosie XV Bielańskiego Koloquium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Warszawa 2019.
- Majewski J., *O ustawowym zagrożeniu i innych pojęciach związanych z nadzwyczajnym wymiarem kary (w języku kodeksu karnego)*, w: *Nadzwyczajny wymiar kary*, red. J. Majewski, Toruń 2009.
- Majewski J., *Prawnokarne przypisanie skutku przy zaniechaniu*, Kraków 1997.
- Majewski J., *Tak zwana kolizja obowiązków w prawie karnym*, Warszawa 2002.

- Majewski J., w: A. Błachnio, J. Kosonoga-Zygmunt, P. Zakrzewski, J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Majewski J., w: *Kodeks Karny. Część ogólna, Tom I, Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Majewski J., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. A. Zoll, Warszawa 2004.
- Majewski J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, Warszawa 2024.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem. Uzupełnienie IV-go Wydania. Orzecznictwo Sądu Najwyższego (R. 1935 Zb. Nr 1–134)*, Lwów 1936.
- Makarewicz J., *Projekt Kodeksu karnego, w redakcji przyjętej w drugim czytaniu przez Sekcję Prawa Karnego Komisji Kodyfikacyjnej R. P.*, „Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa karnego”, t. V, z. 3, Warszawa 1930.
- Makowski W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1937.
- Małecki M., *Charakter prawny art. 37a k.k.*, „Przegląd Sądowy” 2016, z. 11.
- Małecki M., *Ustawowe zagrożenie karą i sądowy wymiar kary, w: Nowelizacja kodeksu karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.
- Malinowska I., Bryk J., *Handel ludźmi – zapobieganie i zwalczanie*, Szcztytno 2009.
- Manual of Effective and Secure Referrals of Victims*, Victim Support Europe, luty 2020 r., https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1626338096Manualfinalforprint.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Marek A., Gensikowski P., *Konstrukcja czynów współukaranych i jej implikacje praktyczne*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 10.
- Marek A., Lachowski J., *Niektóre problemy wynikające z „jednoczynowości” przestępstwa ciągłego*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 11–12.
- Maroń G., *Przeproszenie, przebaczenie i pojednanie w polskim prawie karnym – wybrane aspekty*, „Prokuratura i Prawo” 2020, z. 3.
- Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008.
- Mechanizmy redukcyjne w prawie karnym*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Merschler Th., *Legal and Theological Dogmatics*, w: *Law and Interdisciplinarity*, red. Ph. Hellwege and M. Soniewicka, Tuebingen 2004.
- Michór D., *Odpowiedzialność administracyjna w obrocie instrumentami finansowymi*, Warszawa 2009.
- Mikołajewicz J., Paluszkiewicz H., *Rozstrzygnięcia intertemporalne prawa karnego, w: Problematyka intertemporalna w prawie. Zagadnienia podstawowe. Rozstrzygnięcia intertemporalne. Geneza i funkcje*, red. J. Mikołajewicz, Warszawa 2015.
- Mikołajewicz J., *Prawo intertemporalne. Zagadnienia teoretycznoprawne*, Poznań 2000.
- Mozgawa M., Kulik M., *Wybrane zagadnienia z zakresu wzajemnego stosunku odpowiedzialności karnej i administracyjnej*, „Ius Novum” 2016, nr 2.
- Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1976.
- National framework for comprehensive victim support*, Victim Support Europe 2022, https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1668091265NationalFrameworkforComprehensiveVictimSupport_compressed.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.

- Nawrocki M., *Glosa do wyroku SN z dnia 14 listopada 2016 r., III KK 273/16*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 7–8, <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/numer-7-8-2018>.
- Patryas W., *Interpretacja karnistyczna. Studium metodologiczne*, Poznań 1988.
- Pietrzykowski T., *Podstawy prawa intertemporalnego. Zmiany przepisów a problemy stosowania prawa*, Warszawa 2011.
- Pietrzykowski T., *Wsteczne działanie prawa i jego zakaz*, Kraków 2004.
- Pilarczyk Ł., *Analiza odpowiedzialności karnej ekstraneusa za przestępne współdziałanie w odniesieniu do podżegania i pomocnictwa*, „Ius Novum” 2014, nr 4.
- Pilarczyk Ł., *Istota przestępstw indywidualnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2014, z. 4.
- Pilarczyk Ł., *Postulaty nowelizacji art. 21 § 2 k.k. w zakresie odpowiedzialności karnej ekstraneusa za sprawstwo polecające i kierownicze oraz współsprawstwo przy przestępstwach indywidualnych*, w: *Reforma prawa karnego*, red. I. Sepiolo-Jankowska, Warszawa 2014.
- Plebanek E., *Wybrane zagadnienia sporne dotyczące wymiaru kary łącznej w trybie wyroku łącznego*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Pohl Ł., *Intraneus w polskim prawie karnym (głos w sprawie wykładni art. 21 § 2 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2018, z. 2.
- Pohl Ł., *Kwalifikacja prawna form popełnienia czynu zabronionego (uwagi na tle kodeksu karnego z 1997 r.)*, w: *Współczesne oblicze prawa karnego prawa wykroczeń kryminologii i polityki kryminalnej*, red. J. Bojarski, N. Daško, J. Lachowski, T. Oczkowski, Warszawa 2023.
- Pohl Ł., *O prawnokarnych ocenach realizowanego w okresie porodu i pod wpływem jego przebiegu nie wykonawczego współdziałania przestępnego matki z osobą dopuszczającą się lub mogącą się dopuścić zabójstwa jej dziecka w tym okresie*, w: *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, Warszawa 2013.
- Pohl Ł., *O zasadności uchylenia przepisów art. 22 § 1 i 2 Kodeksu karnego (głos w sprawie uniezależnienia odpowiedzialności karnej podżegacza i pomocnika)*, „Prawo w Działaniu” 2023, nr 53.
- Pohl Ł., *Ponownie w sprawie zakresu odpowiedzialności karnej osoby nieletniej według Kodeksu karnego z 1997 r. (zagadnienie form popełnienia czynu zabronionego) – uwagi o metodzie rozwiązania problemu*, „Prawo w Działaniu” 2018, nr 35.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2019.
- Pohl Ł., *Strona podmiotowa pomocnictwa w kodeksie karnym z 1997 r. (o potrzebie nowelizacji art. 18 § 3 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 7.
- Pohl Ł., *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym. Zagadnienia ogólne*, Poznań 2007.

- Pohl Ł., *Właściwe podżeganie do przestępstwa nieumyślnego (zagadnienia sporne)*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 11.
- Pohl Ł., *Zakres odpowiedzialności karnej nieletniego w Kodeksie karnym z 1997 r. (o konieczności pilnej zmiany art. 10 § 2 k.k. – problem form popełnienia czynu zabronionego)*, „Prawo w Działaniu” 2017, nr 30.
- Pohl Ł., *Zbieg przepisów ustawy i zbieg przestępstw – próba uporządkowania pojęć*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, rok LXII, z. 1.
- Popławski H., *Kryteria stanowiące podstawy rozgraniczenia przestępstw urzędniczych od wykroczeń dyscyplinarnych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1961, nr 2.
- Pramono T., Bergauer L., Lehmkühl M.J., Switzerland, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- Proceedings that do justice. Justice for victims of violent crime. Part II*, Fundamental Rights Agency 2019, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-justice-for-victims-of-violent-crime-part-2-proceedings_en.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA – General approach*, 2023/0250(COD), 10255/24, Rada Unii Europejskiej, Brussels, 24 maja 2024 r., <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10255-2024-INIT/en/pdf>, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Raglewski J., *Analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym*, Kraków 2008.
- Raglewski J., *Granice tożsamości czynu – zbieg przepisów ustawy – zbieg przestępstw*, w: *Zbiór orzeczeń z zakresu prawa karnego materialnego – część ogólna z komentarzem*, Casebook, red. J. Raglewski, Kraków 2014.
- Raglewski J., *Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego (analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym)*, Kraków 2008.
- Raglewski J., *Nadzwyczajne obostrzenie kary*, w: *System Prawa Karnego. Tom. 5. Sądowy wymiar kary*, red. T. Kaczmarek, Warszawa 2017.
- Rensmann Th., *Inalienable Human Rights*, w: *Law and Interdisciplinarity*, red. Ph. Hellwege, M. Soniewicka, Tuebingen 2004.
- Report on the standing and rights of victims in criminal proceedings*, prepared by B. Bohacik, Rada Europy, European Committee on Crime Problems, Strasbourg, 20 września 2010 r., CDPC (2010) 16.
- Rodzynkiewicz M., *Modelowanie pojęć w prawie karnym*, Kraków 1998.
- Rogacka-Rzewnicka M., *Oportunizm i legalizm ścigania przestępstw w świetle współczesnych przeobrażeń procesu karnego*, Warszawa 2007.
- Ruethers B., *Rechtsdogmatik als Schranke des Richterrechts?*, „Jahrbuch des oeffentlichen Rechts der Gegenwart” 2016, nr 64.
- Safe justice for victims of crime. Discussion paper*, Victim Support Europe, luty 2023 r., https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1699611215SafeJusticeforvictimsofCrime_compressed.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.

- Sakowicz A., *Glosa do wyroku sądu apelacyjnego z 22 listopada 2005 r., sygn. AK 168/05*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 10.
- Sharvan O., *Kara łączna na Ukrainie i w Federacji Rosyjskiej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Skoczylas A., *Zagadnienia międzyczasowe w prawie administracyjnym*, w: *Problematyka intertemporalna w prawie. Zagadnienia podstawowe. Rozstrzygnięcia intertemporalne. Geneza i funkcje*, red. J. Mikołajewicz, Warszawa 2015.
- Skorupka J., w: *System prawa karnego procesowego*, t. I, cz. I, red. P. Hofmański, Warszawa 2013.
- Sławiński M., *Dyrektiva pierwszego wyroku z art. 85 k.k. i jej konstytucyjne uwarunkowania – rozważania w perspektywie zasady równości*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Spotowski A., *O redukcji ocen przy zbiegu przestępstw*, „Państwo i Prawo” 1975, z. 7.
- Spotowski A., *Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976.
- Spotowski A., *Pozorny (pomijalny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976.
- Sroka T., *Konstytucyjne aspekty instytucji kary łącznej. Zagadnienia wybrane*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Sroka T., *Zadania i obowiązki sądu a populizm w prawie karnym materialnym*, Kraków 2025, <https://doi.org/10.60677/kipk9788397470026>.
- Strategia UE w zakresie praw ofiar (2020–2025)*, Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela, 24 czerwca 2020 r., COM(2020) 258 final.
- Stree W., w: *Schoenke/Schroeder Strafgesetzbuch. Kommentar. 25. Auflage*, red. A. Schönke, H. Schröder, Muenchen 1997.
- Stuntz W.J., Hoffmann J.L., *Defining Crimes. Aspen Casebook Series*, New York 2011.
- Szewczyk M., *Kara łączna w polskim prawie karnym. Rozważania na tle doktryny i orzecznictwa sądowego*, Kraków 1981.
- Szewczyk M., w: K. Buchała, Z. Cwiakalski, M. Szewczyk, A. Zoll, *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, red. K. Buchała, Warszawa 1994.
- Szumiło-Kulczycka D., *Prawo administracyjno-karne*, Kraków 2004.
- Szwarc A.J., „Karny” charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej w sporcie, w: *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji 70 urodzin Prof. A. Ratajczaka*, red. A.J. Szwarc, Poznań 1999.
- Świecki D., *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2024.
- Świecki D., *Procesowe aspekty redukcji odpowiedzialności karnej*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.

- Tarapata S., *Dobro prawne w strukturze przestępstwa. Analiza teoretyczna i dogmatyczna*, Warszawa 2016.
- Tarapata S., *Obiektywna czy subiektywna przewidywalność. Głos w sprawie sporu dotyczącego nieświadomej nieumyślności*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, z. 1.
- Tarapata S., *Przypisanie sprawstwa skutku w sensie dynamicznym w polskim prawie karnym*, Kraków 2019.
- Tarapata S., *Rozważania na temat aktualnych propozycji ujęcia kryteriów obiektywnego przypisania skutku w ustawie karnej*, w: *Reforma prawa karnego*, red. I. Sepiolo-Jankowska, Warszawa 2014.
- Tarapata S., *W poszukiwaniu granic przypisania odpowiedzialności karnej ekstraneusowi za udział w czynie zabronionym o charakterze indywidualnym*, w: *Prawo karne gospodarcze. Księga jubileuszowa profesora Zbigniewa Cwiągalskiego*, red. P. Kardas, W. Wróbel, M. Małecki, Kraków 2023.
- Tarnawski M., *Nadzwyczajne złagodzenie kary a nadzwyczajne obostrzenie kary*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1976, nr 2.
- Tarnawski M., *Zagadnienia jedności i wielości przestępstw*, Poznań 1977.
- Third-country national victims of trafficking in human beings: detection, identification and protection: National Report 2021 – EMN Poland*, „European Migration Network” z 21 kwietnia 2022 r., https://home-affairs.ec.europa.eu/whats-new/publications/third-country-national-victims-trafficking-human-beings-detection-identification-and-protection_en, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Tosza S., *Wielość ocen, czynów i przestępstw we francuskim prawie karnym*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Tożsamość czynu w prawie karnym*, red. P. Wiliński, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Tuleja P., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis 2016.
- Tylman J., *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Warszawa 1965.
- Tyszkiewicz L., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Druk sejmowy nr 207, wersja projektu z dnia 27 stycznia 2016 r.*, Sąd Najwyższy, Biuro Studiów i Analiz, Warszawa, 29 lutego 2016 r., BSA 11–021–38/16.
- Uzasadnienie do projektu Kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 1994, z. 3 – wkładka.
- Uzasadnienie projektu ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19*, druk nr 382, Sejm IX kadencji.
- Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 2393, Sejm VII kadencji.

- Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego, w: *Nowe kodeksy karne z uzasadnieniami*, Warszawa 1997.
- Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk 2615, Sejm IX kadencji.
- Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, druk nr 732, Sejm IX kadencji.
- Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 207, Sejm VIII kadencji.
- van der Aa S., *Cross-border victim in the Netherlands*, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- van Wijk M.C., *Concurrent Sentencing in Dutch Criminal Law*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Volk K., *Grundkurs StPO*, München 2013.
- Wąsik Z., Witkowski Z., *O potrzebie konstytucjonalizacji zasady lex retro non agit*, „Państwo i Prawo” 1984, nr 11.
- Wierzbowski M., *Opinia o projekcie ustawy „Przepisy ogólne prawa administracyjnego”*, <http://www.rpo.gov.pl/pliki/12664874740.pdf>, dostęp: 29 stycznia 2025 r.
- Wiktorek M., *Przyjęcie zlecenia zabójstwa z art. 148a § 1 Kodeksu karnego jako myśl zbrodnia*, „Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2023, nr 1.
- Wiliński P., *Konstytucyjna zasada nulla poena sine lege a instytucja exequatur*, w: *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70 urodzin Profesora Andrzeja Szwarca*, red. Ł. Pohl, Poznań 2009.
- Wiliński P., *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011.
- Wincenciak M., *Sankcje w prawie administracyjnym i procedura ich wymierzania*, Warszawa 2008.
- Witkowska K., *Idealny zbieg czynów karalnych w Kodeksie wykroczeń a zasada ne bis in idem*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, nr 2.
- Wniosek z 12.07.2023 dot. Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającej dyrektywę 2012/29/UE ustanawiającą normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującą decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW, Komisja Europejska, Bruksela, 12 lipca 2023 r., COM(2023) 424 final 2023/0250 (COD).
- Wolter W., *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy*, Warszawa 1960.
- Wolter W., *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973.
- Wolter W., *O warunkach orzeczenia kary łącznej*, „Nowe Prawo” 1962, nr 1.
- Wolter W., *Od nadzwyczajnego złagodzenia kary do niepodlegania karze (studium analityczne)*, „Państwo i Prawo” 1971, nr 3–4.
- Wolter W., *Problem struktury tzw. przestępstwa ciągłego*, „Państwo i Prawo” 1982, nr 1–2.

- Wolter W., *Reguły wyłączania wielości ocen w prawie karnym*, Warszawa 1961.
- Wolter W., *Zarys systemu prawa karnego. Część ogólna. Tom I*, Kraków 1933.
- Wróbel A., *Kara łączna w Królestwie Danii, Królestwie Szwecji oraz Królestwie Norwegii*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Wróbel W., *Zakaz podwójnej karalności i zasada ne bis in idem w obszarze przestępstw, wykroczeń oraz deliktów administracyjnych – wybrane zagadnienia*, w: *Zagadnienia prawa dowodowego*, red. J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki, Warszawa 2011.
- Wróbel W., *Zasady intertemporalne w prawie karnym procesowym*, Kraków 2017.
- Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013.
- Wróbel W., Zoll A., *Usprawiedliwienie karania. Założenia systemu wymiaru kary w przyszłym kodeksie karnym*, w: *O prawo karne oparte na zasadach sprawiedliwości, prawach człowieka i miłosierdziu*, red. A. Strzembosz, Lublin 1988.
- Wróblewski J., *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972.
- Wróblewski J., *Wartości a decyzja sądowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973.
- Wronkowska S., w: A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992.
- Wronkowska S., *Zmiany w systemie prawnym. Z zagadnień techniki i polityki legislacyjnej*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 8.
- Zagrodnik J., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Zębek A., *Czyn a przestępstwo ciągle*, Łódź 1971.
- Zielińska A., *Odpowiedzialność zawodowa lekarza i jej stosunek do odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2001.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Warszawa 2017.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010.
- Zoll A., *Charakter prawny kary łącznej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Zoll A., *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1991, nr 23.
- Zoll A., *Sprawstwo bez wykonania czynu zabronionego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, nr 2.
- Zoll A., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I*, red. K. Buchała, A. Zoll, Kraków 1998.
- Zontek W., *Postdeliktualny wymiar sprawiedliwości. Klauzule niekaralności i ich systemowe umocowanie*, Kraków 2024.

- Zontek W., *Zasada „całościowej oceny” w wymiarze kary za wielość zachowań w prawie anglosaskim. Kilka refleksji nad istotą łączenia kar*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szwedczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Żółtek S., Vachev V., w: *Kodeks karny. Tom I. Część ogólna. Komentarz. Art. 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Żurek J., *Zasady lex retro non agit i nullum crimen sine lege*, w: *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014, <https://repozytorium.uni.wroc.pl/en/dlibra/publication/52308/edition/52917/zasady-lex-retro-non-agit-i-nullum-crimen-sine-lege-zurek-jakub>.

Dylematy współczesnego prawa karnego

Książka stanowi inspirujący przegląd najnowszych kierunków myśli karnistycznej o podstawowych zagadnieniach modelu odpowiedzialności karnej. Rozważania dotyczą trzech obszarów: podstawowych zasad odpowiedzialności karnej i kluczowych elementów konstrukcyjnych obowiązującego modelu odpowiedzialności karnej, problemów związanych z redukcją odpowiedzialności w przypadku wielości przestępstw pozostających w zbiegu realnym oraz zagadnień szeroko rozumianych zasad wymiaru środków reakcji karnej.

Czy potrzebujemy kary łącznej? Jakie są mankamenty określonych w Kodeksie karnym podstaw odpowiedzialności za przestępne współdziałanie? Jak rozumieć zasadę winy w przypadku nadzwyczajnego obostrzenia kary? To tylko niektóre z dylematów współczesnego prawa karnego, rozważanych w książce.

Wśród autorek i autorów znajdują się osoby o bogatym doświadczeniu naukowym i praktycznym, w tym członkowie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego funkcjonującej od 2024 r. W książce prezentują autorskie spojrzenie na obowiązujące przepisy i konstrukcje teoretyczne rozwijane w doktrynie. Monografia grupuje teksty opracowane w związku z Ogólnopolską Konferencją Naukową „Polskie prawo karne – diagnoza i perspektywy”, która odbyła się we Wrocławiu 22 listopada 2024 r.

cena 129 zł

sklep.kipk.pl
sklep@kipk.pl

FB: KIPKfundacja

IG: kipkPRESS

Krakowski
Instytut
Prawa
Karnego
Fundacja

ISBN DRUK: 978-83-974700-8-8
ISBN EBOOK: 978-83-974700-9-5

